

Ірина Наумова

ПРОФЕСІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

В умовах сучасного українського суспільства питання формування особистості, становлення її ціннісно-сенсової сфери, навичок цілепокладання та діяльного ставлення до свого життя є актуальним та життєво важливим. Успішне функціонування та зростання всіх сфер суспільного життя значною мірою визначається особистісними якостями, здібностями, домаганнями та цінностями конкретної людини, яка здатна протиставляти соціуму свою волю та свої бажання, здатна захистити свої права та здійснювати свідомий життєвий вибір. Тому актуальності на сьогоднішній день набуває питання формування та розвитку особистості, становлення її ідентичності.

Актуальність обраної теми дослідження обумовлена також необхідністю систематичного вивчення умов становлення й розвитку професійної ідентичності майбутніх учителів у зв'язку з реформацією системи освіти та новими вимогами щодо навчання і виховання взагалі, а також тим, що випадковий вибір професії призводить до небажаних наслідків, таких як: низька продуктивність праці; помилки і брак у роботі; незадоволення і пригнічення стану людини (психічні розлади); економічні втрати на переучування та перекваліфікацію й багато інших.

У зв'язку з цим змінюються і функції вчителя, викладача всіх рівнів освіти. Їхня діяльність орієнтується на створення умов для саморозвитку суб'єктів учіння, формування й розвитку потреб та здібностей суб'єкта навчального процесу. Це вимагає від педагога найвищого рівня кваліфікації, і не лише зі своєї спеціальності, але й з огляду найвищого рівня розвитку його педагогічної майстерності.

Аналіз наукової літератури засвідчує, що педагог-майстер має виховувати і навчати сучасну людину в умовах традиційного суспільства. У іншому випадку вчитель вивчається психологами та педагогами-дослідниками з погляду успішності виконання ним своїх професійних функцій, ефективності оволодіння ним професійними обов'язками.

Ідентичність є складним феноменом, що включає різні рівні свідомості, індивідуальні й колективні, онтогенетичні й соціогенетичні.

Постановка проблеми професійної ідентичності, її структури й генезису, визначення психологічних підстав та взагалі її розуміння й вивчення є актуальними завданнями сучасної науки. Психологічне розуміння структури, генезису й умов становлення ідентичності має теоретичне й практичне значення як у плані досягнення самоідентичності, особистісного росту,

самопізнання й духовності, так і для реалізації евристичних цілей наукового пошуку в ситуації оволодіння інформаційними технологіями і засобами масової інформації [1].

Питання змісту та механізмів становлення ідентичності розглядали багато авторів (Е. Еріксон, І.С. Кон, З. Фрейд, Е. Фром, К. Юнг). Ідентичність визначається як центральний конструкт самосвідомості, що детермінує особливості самосприйняття та самоконтролю, ставлення до інших людей та поведінку особистості. Ідентичність – це поняття, що відображає унікальність та неповторність особистості, єдність реальної поведінки з прагненнями, переконаннями людини. Виділяють два основні аспекти ідентичності: особистісний та соціальний, що відображають усвідомлення власної автономності, унікальності та відчуття приналежності до соціальної групи.

Дослідження Л.С. Виготського, І.С. Кона, О.М. Леонтьєва, В.С. Мерліна та інших свідчать, що рання юність є періодом самовизначення, розвитку механізмів самоусвідомлення та становлення ідентичності.

Проблема дослідження полягає в новому теоретичному осмисленні й емпіричному вивченні професійної ідентичності, розкритті її структури та динаміки, а також у визначенні умов її становлення і їхньої практичної реалізації в ході професійної підготовки майбутніх педагогів [2].

На всьому пострадянському просторі ця ситуація позначена особливо гостро: криза ідентичності є домінуючою, всепоглинаючою і поки важко здоланою. Вітчизняні автори вивчають кризу ідентичності, що спостерігається, або проблему мінливої системи ідентифікацій у зв'язку з радикальними змінами на всьому пострадянському просторі (І.С. Кон, О.М. Леонтьєв, Ю.Л. Львова, А.М. Маркуша та інші). У багатьох дослідженнях обговорюється глобальне ламання соціальних стереотипів, індивідуальна ідеологія «безвременья», дезінтеграція, зміна соціально-психологічного статусу людини й практики повсякденного звичного спілкування, неадекватність наявного досвіду наявної соціальної ситуації.

З погляду М.В. Заковоротної, феномен ідентичності стає об'єктом соціальних, психологічних і філософських концептуалізацій у межах постнеокласичної парадигми дослідження світу як з наукової, так і з гуманітарної точки зору.

Якщо розглядати «ідентичність» як поняття унікальної природи, самобутності людини, становлення особистості, то його джерела розкриваються у філософських працях М. Аврелія, М. Бахтіна, А. Лосева, Л.С. Мечнікова та інших.

У вітчизняній психолого-педагогічній літературі уявлення про ідентичність традиційно пов'язані з дослідженнями самосвідомості, крім того ідентичність розглядається як один з аспектів проблеми Я.

Іншим напрямом вивчення ідентичності у вітчизняній психології та

педагогіці є дослідження самовизначення й соціалізації особистості, отже, вивчення професійної ідентичності із цих позицій переміщується в площину професійного розвитку. Великий внесок у розвиток теоретико-методологічного аналізу професійного розвитку зробили М.Є. Андросенко, С. Болсун, О.І. Власова, В.І. Євдокимов, Г.Г. Гадамер, І.С. Кон, О.М. Леонт'єв, Н.Л. Регул, А.Л. Смятських, А.А. Шатохін, Л.Б. Шнейдер та інші.

Проблеми професіоналізму й професійного самовизначення представлені у вітчизняних працях Н.В. Бордовської і А.А. Реан; О.А. Дубасенюк, Є.П. Єрмолаєвої, А.І. Кузьмінського, В.Н. Келасьєва, Р.С. Нємова, В.П. Романєско та інших.

Разом з тим, існує безліч питань, які чекають свого вирішення. Осягти сутність профіидентичності, означає усвідомити її природу і походження в контексті розвитку особистості. Які її структурні й динамічні компоненти, що робить настільки гострою проблему кризи ідентичності в нашій культурно-історичній й економічній ситуації? Яка структура й динаміка професійної ідентичності, які умови сприяють становленню професійної ідентичності?

З усього вищесказаного можна зробити висновки, про необхідність або актуальність даного дослідження, що пов'язано із сучасним станом справ у психологічній практиці. Кількість педагогів, що працюють у природних соціально-психологічних контекстах, збільшується, але кількість не завжди відповідає якості.

Таким чином, проблема ідентичності виникає у разі реалізації життєвої й професійної ідеології людини, за умови становлення професіоналізму майбутніх педагогів й у плані реалізації професійної підготовки фахівця.

Проблему професійної ідентифікації розроблено недостатньо чітко. Аналіз професійної ідентифікації здійснено у праці І.В. Остапенко, де вона розглядається як системне утворення, що закономірно формується у процесі соціалізації індивіда. Особистісна позиція індивіда визначається ядром структурної організації професійної ідентифікації. Автор пропонує розглядати професійну ідентифікацію на трьох рівнях регуляції особистісної активності:

- на рівні загальної спрямованості інтересів та ціннісних орієнтацій;
- на рівні узагальнених цільових установок;
- на рівні ситуативних конкретно-дієвих установок.

Внутрішнім спонуканням майбутнього педагога у професійному розвитку є прагнення до інтеграції у соціальному контексті на основі ідентифікації з соціальними і професійно-специфічними групами. Індивідуальний професійний розвиток, незважаючи на відмінності у конкретних видах праці, має спільну мету – майбутнього педагога, здатного самостійно, якісно та своєчасно здійснювати професійні функції з опти-

---

мальними психологічними витратами. У процесі втілення ця мета має два напрями: перший – створення майбутніми педагогами внутрішніх засобів професійної діяльності, започаткування основ внутрішньої професійної ідентичності (процес формування спеціальних знань, умінь, навичок, в ході чого відбувається поетапна структурна зміна особистості); другий – формування зовнішніх засобів професійної ідентичності, що включає процес накопичення фіксованих знань та соціальних регуляторів у даній професійній сфері та розвиток матеріальних засобів праці у відповідній предметній галузі [3].

В якості стабілізуючої функції професійна ідентичність забезпечує необхідний ступінь стійкої професійно-ментальної позиції. Основними параметрами її є такі показники: константність (здатність протистояти змінам), адаптивність (здатність до зламу неадекватних професійних стереотипів), дистантність (уявлення про місце професії в семантичному, інформаційному, міжкультурному та професійному просторі). Ці показники дуже значущі для педагогічної діяльності майбутнього педагога [4].

Перетворююча функція професійної ідентифікації залежить від низки чинників: діапазону змін професійно важливих якостей та ступеня ідентифікації себе з професією – можливості адаптації є вищими у людей з широкою ідентифікацією; дистанціювання образу своєї професії з іншими – професійна самоізоляція ускладнює адаптацію у змінених умовах або під час переходу до іншого професійного простору; системності чи неупорядкованості структури ідентичності.

Отже, дія всіх перерахованих факторів значною мірою залежить від типу спонукально-діяльної активності (символічної, концептуальної, образної, прагматичної). Будь-яка цілеспрямована акція, зокрема і перетворююча діяльність, здійснюється у специфічному для даної особистості «інформаційному полі» та набуває рис, притаманних саме даному типу. Це є підтвердженням того, що життєва стратегія особистості завжди має індивідуальний характер.

Важливу роль у досягненні позитивних результатів відіграє особистість педагога, його фахова підготовка, професійно значущі властивості та сформованість індивідуального стилю діяльності, професійна самосвідомість. Так, це важливо, бо кожна професія вимагає від людини володіння певними особистими якостями як базою для формування професіоналізму в галузі тієї чи іншої професійної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллаева М.М. Профессиональная идентичность личности: психо-семантический подход // Психол. журнал. – 2004. – Т. 25. – № 2. – С. 86–95. – Библиогр.: с. 94–95 (34 назв.).
2. Алексеенко Т.Ф. Процесс формирования профессиональной идентич-

- ности студентов / Изв. Высших учебных заведений Северо-Кавказского региона. – Общественные науки: [прилож.]. – 2004. – № 11. – С. 21–25. – Библиогр.: с. 25.
3. Андросенко М.Э. Психологические аспекты профессиональной идентификации в процессе вузовской подготовки / М.Э. Андросенко, А.А. Шатохин. – Невинномысск: Изд-во НИЭУП, 2004. – 253 с.
  4. Бодалев А.А. Вершина в развитии взрослого человека: характеристики и условия достижения. – М., 1998.